

Mastné kyseliny ve vybraných netradičních tucích a olejích

JP

**Tento výukový materiál je autorským dílem, které je chráněno autorským právem
VŠCHT Praha.**

**Některé části přednášky vycházejí z autorských děl třetích osob, která VŠCHT Praha
užívá pro účely výuky svých studentů na základě zákonné licence.**

Obsah této přednášky je určen výlučně pro výuku studentů VŠCHT Praha.

**Obsah přednášky nesmí být rozmnožován, zaznamenáván, napodobován, publikován
ani jinak rozšiřován bez písemného souhlasu majitele autorských práv.**

Autorské právo neporušuje ten student VŠCHT Praha, který výlučně pro svou osobní
potřebu zhotoví záznam či napodobeninu díla nebo užije dílo jiným způsobem, který dle
zákona autorské právo neporušuje.

© VŠCHT Praha 2020

Tuky - doporučení

Tuky 20 – 35 % E

SFA co nejméně (≤ 33 % tuků)

(n-6 : n-3 PUFA 5 :1)

Realita – vyspělé země

Tuky ~ 40 % E

SFA ~ 50 % tuků

n-6 : n-3 PUFA 15 :1 (možná více)

PUFA

L 4% E ALA 0,5 % E EPA + DHA 250 mg

Obtížná přeměna linolenové kyseliny (ALA) na EPA a DHA

Muži x ženy

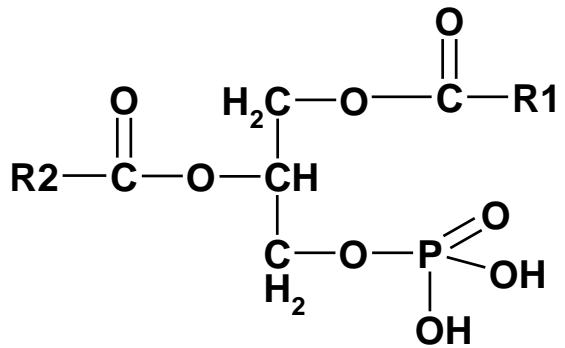
Esenciální mastné kyseliny

- Polyenové kyseliny – 2 a více dvojných vazeb
- Řada linolové kyseliny n-6 (ω -6) – poslední = vazba na 6. uhlíku od konce
- Řada linolenové kyseliny n-3 (ω -3) – na 3. uhlíku od konce)

Funkce

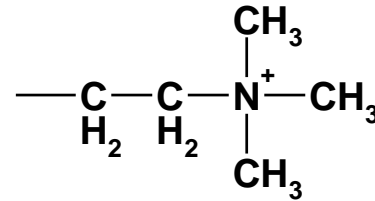
- Plasmatické lipoproteiny – nejsou nutraceutika
- Fosfolipidy – biomembrány
- Syntéza eikosanoidů – tkáňové hormony – rozdíl n-6 a n-3

Fosfolipidy

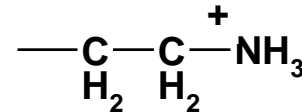

Fosfatidová kyselina

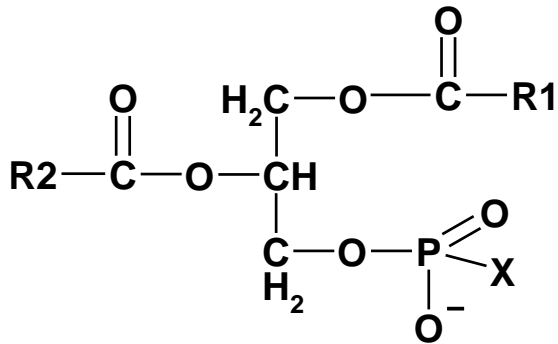
X =

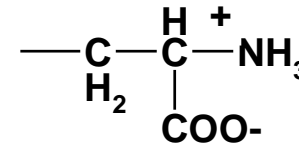
cholin

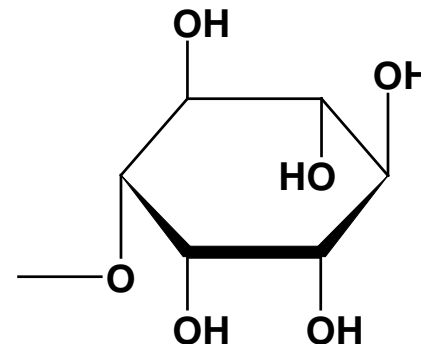
ethanolamin

Fosfatidyl -

serin

inositol

Fosfolipidy

Fosfatidová kyselina

1,2-diacylglycerol-3-fosforečná kyselina

Složení mastných kyselin

Rostlinné: L (50 a více %); C2, C1

O (~ 20 %); C1, C2

P (~ 15 %); C1

Živočišné: O (45 – 60 %) C2, C1

P (20 – 35 %) C1

S (4 – 15 %) C1

L (do 5 %) C2

Doplňky

Lecithin - směs fosfolipidů s převažujícím fosfatidylcholinem

podíl sacharidů, proteinů, TAG aj.

Sojový lecithin; cena; (alergenní protein P34)

Vaječný lecithin (žloutek – F až 28 % sušiny)

Syntetické F - fosforylace triacylglycerolů – vznik fosfatidových kyselin

Trávení – fosfolipasy - fosfatidylglycerol

Syntéza v organismu z prekurzorů (fosfát, MAG, DAG, cholin, myo-inositol)

Funkce

- Lipoproteiny

LDL 20 – 25 %

HDL ~ 30 %

Zvyšování rozpustnosti LDL

- Buněčné a vnitrobuněčné membrány – hlavně zárodečná a nervová tkáň
- F-ethanolamin – akceptor CH_3 - skupin – metabolismus homocysteinu – transferasy + tetrahydrofolát (listová kyselina)
- Emulgátory v potravinách (instantní výrobky – mléko, pudinky ....)

Eikosanoidy

Leukotrieny

Oxidace C20 kyselin lipoxygenasami – hydroperoxydy

Následná redukce hydroperoxidu na hydroxy sloučeninu

Regulátory imunitního systému

- Aktivní pohyb leukocytů
- Mediátory zánětlivých reakcí
- 15-HETrE a leukotrieny od n-3 protizánětlivé
- LTB4 a další leu od arachidonové kyseliny prozánětlivé

Thromboxany

Cyklooxygenasy → cyklické peroxidy → ethery

Regulace tvorby krevních destiček - srážlivost

TxA1 (od DGLA) inhibuje; TxA2 aj. (od Arn) stimulují

Eikosanoidy

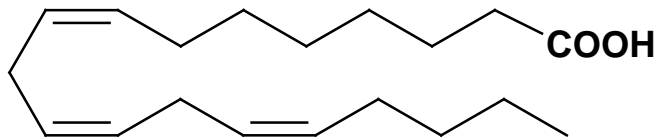
Prostaglandiny

Cyklooxygenasy → cyklické peroxidy → ethery

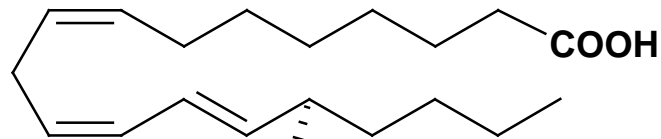
Různé biologické funkce

- Mediátory zánětlivých reakcí – rozdíl n-6 (kromě DGLA) a n-3 (jako u leukotrienů)
- Ochrana žaludeční sliznice proti HCl
- Kontrakce hladkého svalstva
- Kontrakce dělohy – oplodnění
- .....

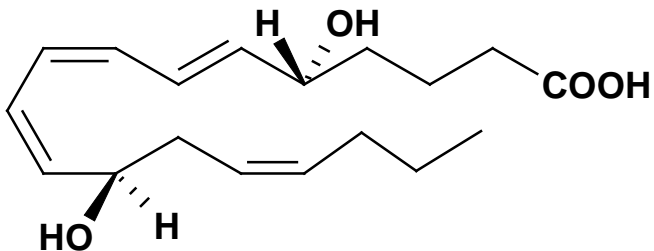
Eikosanoidy

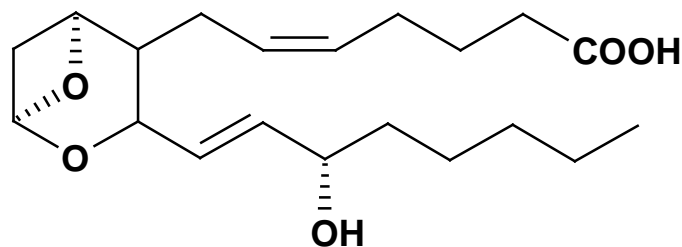
DGLA

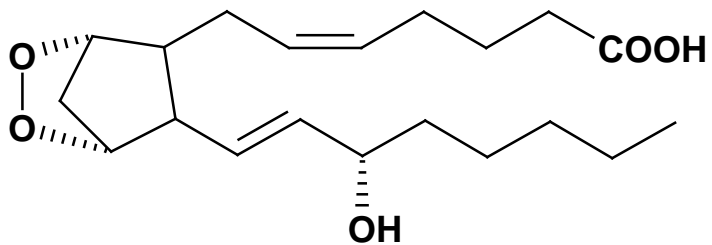
15-HETE

leukotrien B4

thromboxan A2

prostaglandin H2

PUFA v organismu

- Ln, ALA - TAG plasmatických lipoproteinů
- fosfolipidy plasmatických lipoproteinů
  - fosfolipidy membrán (okrajově)
  - TAG rezervních tuků - minimálně (obsah v Ln sádle obvykle do 10 %, obsah ALA pod 1%)

GLA, DGLA, Arn EPA, DHA

- fosfolipidy membrán
- fosfolipidy plasmatických lipoproteinů
(okrajově)

PUFA v potravě

- Linolová kyselina – běžné rostlinné oleje (SO až 70 %, RO okolo 20 %, OO, PO ~ 10 % .....
- GLA – jen speciální oleje >>>>
- DGLA – prakticky není
- Arn – maso, vejce
- Linolenová kys. – řepka, sója, len
- Stearidonová kys. – hadinec >>>>
- EPA, DHA – ryby, řasy (vejce)

Esenciální mastné kyseliny n-6

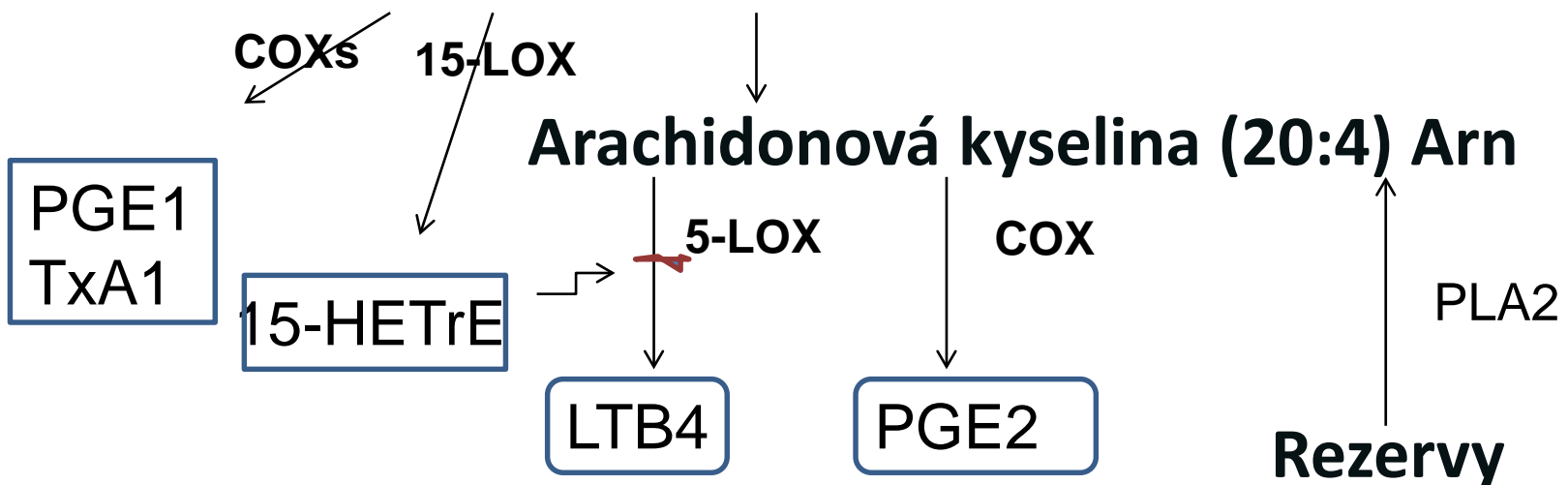
Linolová kyselina (18:2) Ln

Inhibice: věk, KVO, stres, diabetes 2, kouření, alkohol
 Δ -6 desaturasa rostliny ???

γ -Linolenová kyselina (18:3) GLA

elongasa rostliny X

Dihomo- γ -Linolenová kyselina (20:3) DGLA

n-3 PUFA

Schválená zdravotní tvrzení (EU) pro ALA, EPA & DHA

Tvrzení	Příjem dané PUFA
ALA přispívá k udržení normální hladiny krevního cholesterolu	2 g/den
DHA přispívá k udržení normální funkce mozku	250 mg/den
DHA přispívá k udržení normální funkce zraku	250 mg/den
DHA a EPA přispívají k udržení normálního krevního tlaku	3 g/den (≤ 5 g/den)
DHA a EPA přispívají k udržení normální hladiny krevních triacylglycerolů	2 g/den (≤ 5 g/den)
EPA a DHA přispívají k udržení normální funkce srdce	250 mg/den
Příjem DHA přispívá k normálnímu vývoji dětí od 1 roku věku	100 mg /den
Příjem DHA u těhotných a kojících žen přispívá k normálnímu vývoji zraku a mozku plodu a kojence	250 mg EPA+DHA /den

n-3 PUFA guidelines & claims

Linolenová kyselina (ALA)

0,5 % energie / den

Denní příjem E $\approx$ 8000 kJ

0,5 % E $\approx$ 1 g ALA $\approx$ 10 g řepkového ol. / 2 g
Iněného ol. / 10 g vlašských ořechů

Ostatní oleje a ořechy $\rightarrow$ 0 ALA

n-3 PUFA guidelines & claims

EPA + DHA

250 mg / den

Losos 10 – 20 g

Sleď konz. 6 – 10 g

Sleď chlaz. ≈ 3 g

Makrela 5 – 15 g

Sardinky 6 – 10 g

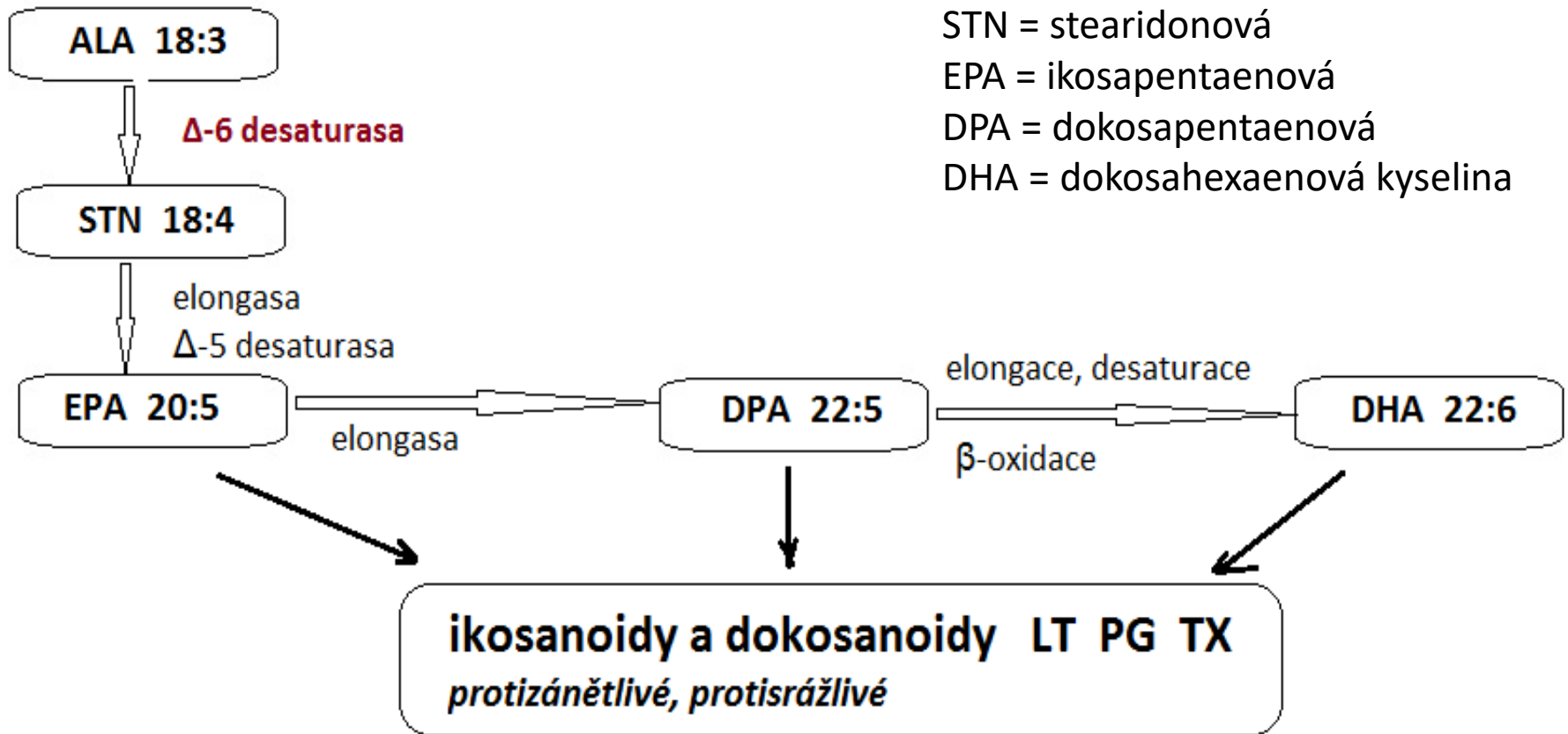
Tresčí játra 2 g

Kapr 200 g pangas 500 g treska 400 g

Tuňák 200 – 2000 g

EPA + DHA **2 g / den** – při našich nutričních zvyklostech se ze stravy již nedá splnit - suplementy

n-3 PUFA - syntéza v organismu

n-3 PUFA

Esenciální funkce

Ikosanoidy a dokosanoidy z EPA a DHA (DPA)

Prokázán významný protizánětlivý efekt DHA – při příjmu min. 2 g / den → PZLU (např. ProSure)

Doporučení EFSA   250 mg EPA+DHA / den

Konverze ALA na EPA/DHA

- Slabá; rozdíly v datech 0,1 – 20 %
- Těhotné ženy – až **40 %**
- Věk ↓; Ž > M
- Kritický krok pro efektivitu – **Δ-6 desaturasa**
- Snaha obejít tento krok – dietární příjem STN a/nebo EPA/DHA

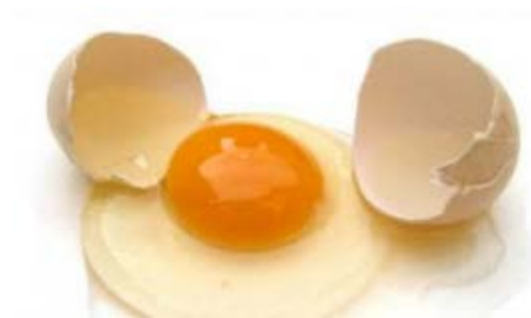
n-3 PUFA

Zdroje n-3 PUFA

ALA: oleje – řepka (len, sója, konopí...), některé ořechy - vlašské

STN: *Boraginaceae* !?! – Novel Food; GMO

EPA, DHA: ryby (losos, sled', sardinka ...), rybí olej, (vejce), řasy – Novel Food, (GMO)

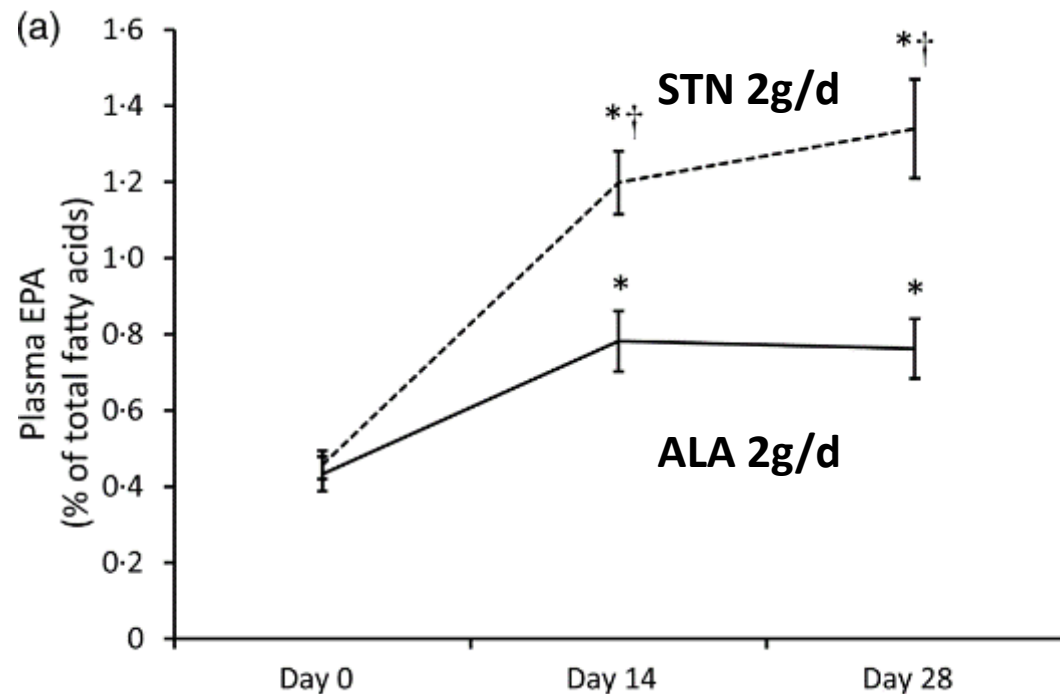

n-3 PUFA - Syntéza EPA v závislosti na příjmu prekurzoru

Problematika Δ -6 desaturasy

Studie vlivu suplementace PUFA na obsah EPA (% všech FA) v LP krevní plasmy

(2 skupiny, n=100; 25-35 let;
normální BMI, glykemie,
lipemie;
isokalorická dieta +
suplementace 2 g ALA nebo STN)

Přibližně 3x vyšší nárůst u STN

(Lefort et al., Journal of Nutritional Science (2016), vol. 5, e2, page 1 of 12;
doi:10.1017/jns.2015.34)

Dietární zdroje n-3 a n-6 PUFA

Řepkový olej - Canola

Poměr n-6 / n-3 asi 2 : 1

Nízký obsah SFA do 10 %

Ale:

- Další široce používaný vhodný olej není
- Sám situaci asi nevyřeší

Řešení

Netradiční oleje s vysokým obsahem ALA; řasy s EPA a DHA; **ryby**

Suplementy

Rybí oleje (sardinky, ančovičky ....) → **řasy**

Pupalka dvouletá (*Oenothera biennis*)

- Země mírného pásma – i okrasná rostlina

SFA 8 %

MUFA 7 %

Ln 74 %

GLA 10 %   **ALA < 1 %**

Poměr n-6 / n-3   7 : 1

Tokoferoly – jen stopy

Brutnák lékařský (*Borago officinalis*)

UK, Holandsko, Polsko, Kanada, NZ

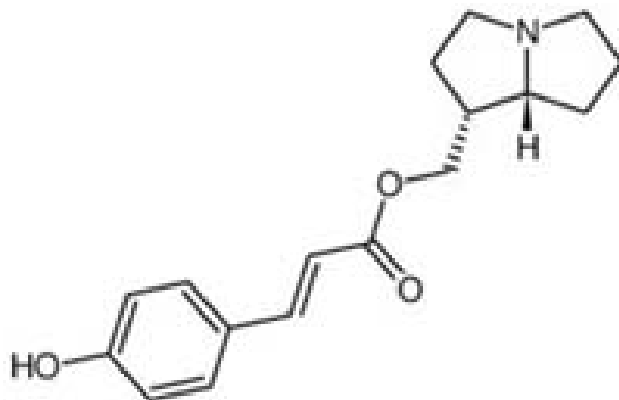

Brutnákový olej – mastné kyseliny

Nasyčené SFA (C16 + C18)	14 %
Olejová kyselina OA (C 18:1)	15 %
Linolová kyselina Ln (C 18:2 n-6)	37 %
γ-Linolenová kys. GLA (C18:3 n-6)	24 %

Brutnák lékařský (*Borago officinalis*)

- 650 mg/kg γ -tokoferol, 50 mg/kg δ -toco
- Boraginaceae –
Pyrrolizidinové alkaloidy – Thesinine aj.

Koncentrace v oleji pod 4 ppb ($\mu\text{g} / \text{kg}$) (kontaminace semen listy a natí)

Max. tolerovatelný příjem 1 μg za den » **250 g oleje**
bezvýznamné

Lněný olej

Len setý (*Linum usitatissimum* L.)

SFA 11%   MUFA 19 %   Ln 18 %

ALA 50 %

Poměr n-6 / n-3   1 : 3

Stabilita

Plastochromanol 8 40 mg / kg

γ-tokoferol 150 mg / kg semen

Lignany -

sekoisolariciresinol

daidzein, genistein 300 mg / kg semen

Konopí seté (*Cannabis sativa* L.)

- Země mírného pásma, subtropy

Konopný olej - Hemp Oil

SFA 11 %

MUFA 13 %

Ln 53 %

GLA 3 %

ALA 17 %

Poměr n-6 / n-3 3 : 1

Tokoferoly 800 mg / kg oleje

Cannabidiol AOX

THC není v oleji - jen v listech

Černý rybíz (*Ribes nigrum*)

- Země mírného pásma, subtropy
- Extrakce oleje ze sušených zbytků po lisování šťávy

Olej

SFA 9 %

MUFA 12 %

Ln 45 %

GLA 13 %

ALA 17 %

Stn 3 %

Poměr n-6 / n-3 3 : 1

Další oleje

Rakytník řešetlákový (*Hippophae rhamnoides*)

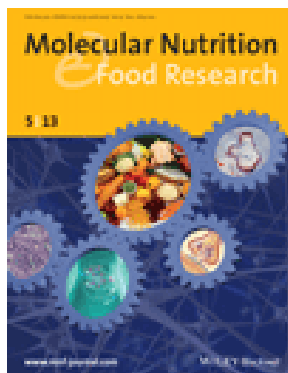
SFA 11 %   MUFA 22 %   Ln 38 %   **ALA 29 %**

Poměr n-6 / n-3   1 : 1

Pískavice řecké seno (*Trigonella foenum graecum*) Fenugreek

SFA 17 %   MUFA 17 %   Ln 47 %   **ALA 20 %**

Poměr n-6 / n-3   2 : 1

Volume 57, Issue 5   May 2013   Pages 748–759

Review

Dietary omega-3 PUFA and health: Stearidonic acid-containing seed oils as effective and sustainable alternatives to traditional marine oils

Dr. Marc E. Surette,

Canada Research Chair in Cellular Lipid Metabolism, Department of Chemistry and Biochemistry, Université de Moncton, Moncton, NB E1A 3E9, Canada

E-mail: marc.surette@umoncton.ca

Stearidonová kyselina

Rod *Echium* >>>>

Rod *Buglossoides*

Buglossoides arvensis (L.) I. M. Johnst. – kamejka rolní; Syn.: *Aegonychon arvensis* (L.) Gray, *Lithospermum arvensis* L., *Margarospermum arvensis* (L.) Decne., *Rhytispermum arvensis* (L.) Link
Čeleď: *Boraginaceae* Juss. – brutnákovité

Země mírného pásma - okrasná rostlina

Tržní produkce (asi) pouze v Anglii – jižní pobřeží
(English Channel)

Složení oleje a další atributy podobné jako
u rodu *Echium*

Echium oil

EU Novel Food 27.6.2008 (2008/558/EC)

Specifikace – výtah:

- Echium oil je nažloutlý produkt získaný rafinací oleje ze semen *Echium plantagineum*
- Obsah stearidonové kyseliny nejméně 10 % všech FA
- Obsah pyrrolizidinových alkaloidů: < LOD (4 µg/kg)

Možnosti použití – dle 2008/558/EC – Annex II:

- Jogurty a další mléčné výrobky, sýry, dressingy, roztíratelné tuky, snídaňové cereálie
- Doplnky stravy, PZLU, PPZV pro redukci hmotnosti

Echium plantagineum L. (*Boraginaceae*)

- Hadinec jitrocelový (brutnákovité)
- Subtropická rostlina – Portugalsko, Kanárské o., Azory, Madeira, Turecko, Austrálie

- Největší producenti: Kanárské o., Turecko

- Země mírného pásma – *E. vulgare* (h. obecný) – nemá olejnatá semena – plevel

Echium oil

Canaria Islands

SFA 12 %   MUFA 13 %   Ln 27 %   **GLA 23**
%   **ALA 19 %**   **Stn 4 %**

Poměr n-6 / n-3   **2 : 1**

Turecko

SFA 9%   MUFA 12 %   Ln 17 %   **GLA 12**
%   **ALA 36 %**   **Stn 13 %**

Poměr n-6 / n-3   **1 : 2**

Echium plantagineum L. (*Boraginaceae*)

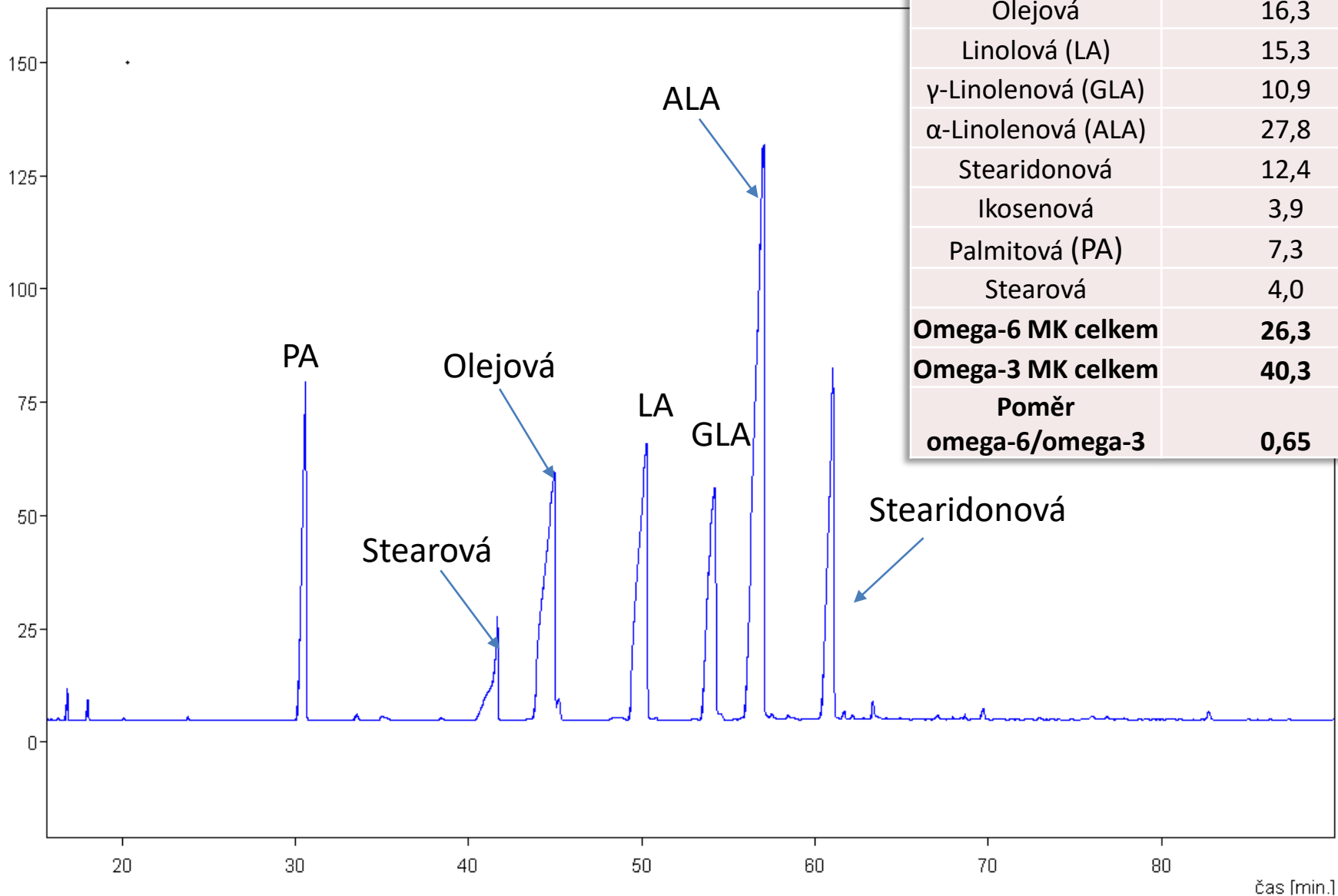
Vysoký obsah přirozených tokoferolů

α - 63, γ -605, **δ -143** mg/kg oleje – významný
ochranný účinek proti oxidaci oleje

Složení mastných kyselin (BP, MD, JP, 2017)

Echium

MK	Procentuální zastoupení
Olejová	16,3
Linolová (LA)	15,3
γ-Linolenová (GLA)	10,9
α-Linolenová (ALA)	27,8
Stearidonová	12,4
Ikosenová	3,9
Palmitová (PA)	7,3
Stearová	4,0
Omega-6 MK celkem	26,3
Omega-3 MK celkem	40,3
Poměr omega-6/omega-3	0,65

Echium plantagineum L. (*Boraginaceae*)

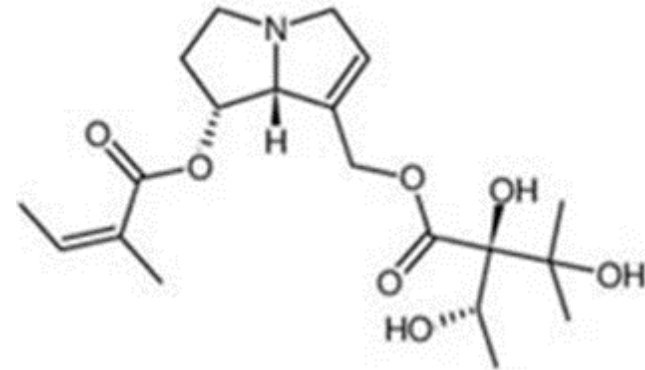
Ekologický problém

Celá čeleď *Boraginaceae* syntetizuje skupinu velmi významných přirozených toxických látek – pyrrolizidinové

alkaloidy; např. echimidin aj. Vykazují silný hepatotoxický účinek (pro čeleď *Boraginaceae* jsou typické; tvoří je i některé rody jiných čeledí, např. rod *Senecio* (starček), *Tussilago* aj. – *Asteraceae*)

Do semen se nedostávají (v oleji < LOD /4 µg/kg/); jsou v listech (otravy dobytka – koně) a v květech (med, pyl !!) – možná kontaminace ostatních medonosných rostlin pylem

→ STN = slepá ulice ???

echimidin

Zdroje EPA a DHA

- Ryby
- Rybí olej jako doplněk (sleď, sardinka, tresčí játra....)
- Krill oil – Novel Food
- Řasy – Novel Food
- GMO rostliny

Krill oil

EU Novel Food 12.12.2009 (C(2009) 7647)

Extrakt lipidů z antarktického krillu *Euphausia superba*

Specifikace – výtah:

- Extrakce lyofilizovaného antarktického krillu *Euphausia superba* acetonem, filtrace a odstranění rozpouštědla
- Obsah fosfolipidů max. 50 %, obsah EPA min. 15 % a DHA min. 7 % všech FA

Možnosti použití – dle C(2009) 7647 – Annex II:

- mléčné výrobky a jejich analoga, roztíratelné tuky, dressingy, snídaňové cereálie
- Doplnky stravy (200 mg /den), PZLU, PPZV pro redukci hmotnosti

Krill oil

6 cm

Euphausia superba

(Krunýřovka krillová)

Chladné oceány jižní polokoule, ve velkých hejnech

Hmotnost asi 2 g

Složení FA

FA	%	FA	%
My 14:0	12,7	18:1 (n-7)	8,3
P 16:0	19,9	IE 20:1 (n-9)	7,0
Ma 17:0	2,5	L 18:2 (n-6)	2,1
S 18:0	1,5	ALA 18:3 (n-3)	2,3
Po 16:1 (n-9)	5,9	EPA	12,6
O 18:1 (n-9)	12,7	DHA	8,8

Využití řas jako zdroje n-3 kyselin

Podmínky

- Dostatečná syntéza EPA a /nebo DHA
- Efektivní těžba z přirozeného prostředí a / nebo
- Možnost využití bioreaktorů
- Musí vyhovovat z hlediska potravinové bezpečnosti

Fototrofní řasy

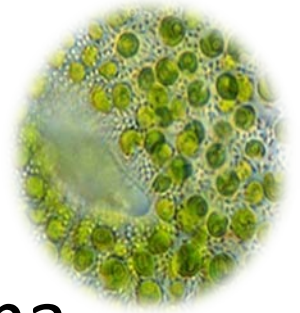
Chlorella

Sladkovodní i brakické vody

Subtropické oblasti, i oblasti mírného pásma

C. vulgaris – až 14 % ALA; n-6 / n-3 2:3

C. minutissima – až 45 % EPA   n-6 / n-3 1:9

Spirulina

(syn. *Arthrospira*) (*Oscillatoriales*)

Fototrofní řasa

vláknité sinice

tropická (částečně i subtropická) jezera s
vysokým pH (uhličitany a hydrogenuhličitany)

Spirulina

- *Arthrospira platensis* - Afrika, Asie a Jižní Amerika, *A. maxima* - Střední Amerika
- 20 – 30 % n-6 PUFA; až 2/3 z toho GLA
- *A. maxima*: Ln 9 %; GLA 12 %
- *A. platensis*: Ln 10 %; GLA 21 %
- **Netvoří n-3 PUFA**

Přírodní modrozelené barvivo

BIORAF

Heterotrofní mořské řasy

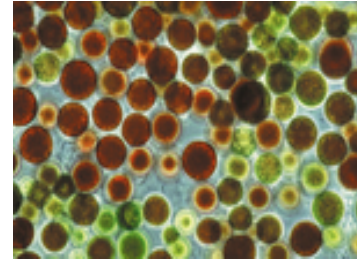
Obvykle v pobřežních šelfových vodách nebo brakické

Ulkenia spp.

z tropických oblastí – AU, NZ - těžba

Palmitová kys. 35 %; DPA (n-6) 11 %; **DHA 48 %**

- Komerčně dostupný DHA olej

Schizochytrium spp.

Labiryntuly - někdy nazývané „vodní hlenky“

DHA 37 %

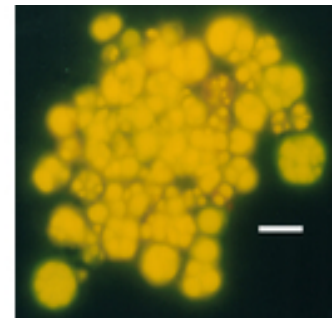
Bioreaktory

Thraustochytrium aureum

Labiryntuly

DHA + EPA > 50 %   **GLA 3 %**

Bioreaktory

Heterotrofní mořské řasy

Obvykle v pobřežních šelfových vodách nebo brakické

Isochrysis galbana

volně plovoucí mikrořasa – 10 µm

25 % EPA, > 10 % DHA a stearidonové kyseliny

n-6 / n-3 **1 : 16**

Monodus subterraneus

Sladkovodní i brakická, tropická, volně plovoucí mikrořasa

35 % EPA, 15 % C20:4 (Arn; n-6)

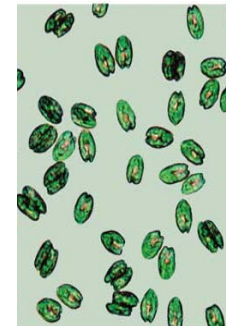
n-6 / n-3 **1:2**

Cryptocodinium cohnii

Sladkovodní i brakická řasa;

Dinophyta – obrněnky; mixotrofní

40 % DHA n-6 / n-3 **1 : 40**

Plísně jako zdroj netypických n-6 kyselin

Mortierella alpina } Zogomycetes
Mucor hiemalis }

M. alpina – dětská výživa – zdroj arachidonové kyseliny

	Fat content	SFA	MUFA	Ln	ARN	ALA	GLA
	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)
<i>M. alpina</i>	25	19	14	7	49	x	4
<i>M. hiemalis</i>	30	35	33	12	x	x	15

Oil from *Mortierella alpina*

EU Novel Food 12.12.2008 2008/968/EC

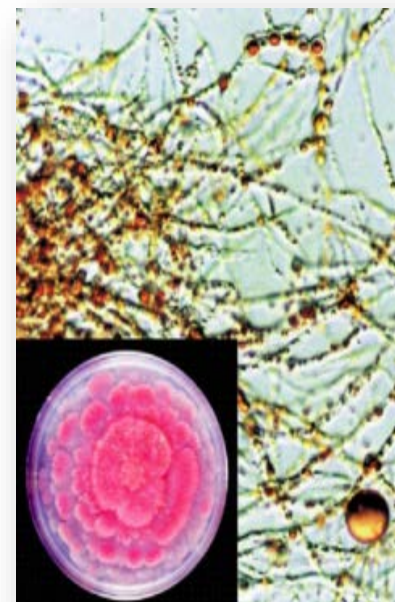
Držitel registrace: Suntory Ltd.

Specifikace:

Obsah arachidonové kyseliny min. 40 %

Použití:

- počáteční a pokračovací dětská výživa (článek 2 Nařízení 2006/141/EC)
- výživa pro předčasně narozené děti (Nařízení 89/398/EEC)

Oil from *Mortierella alpina*

Mortierella alpina – Zogomycetes

Obsah tuku okolo 25 %

Mastné kyseliny

MK	% total	MK	%	MK	%
My 14:0	1,8	LC 24:0	10,5	DGLA 20:3 (n-6)	4,6
P 16:0	10,2	O 18:1 (n-9)	6,6	ARN 20:4 (n-6)	46,2
S 18:0	6,8	L 18:2 (n-6)	5,0	C22:4 (n-6)	0,4
Be 22:0	3,6	ALA 18:3 (n-3)	3,5	EPA 20:5 (n-3)	0,6

Transgenní oleje

Obvyklé akceptory genové manipulace

(dobře tolerují cizí gen)

- Tabák virginský (*Nicotiana tabacum*)
- Len setý (*Linum usitatissimum*)
- Brukev sítinovitá (*Brassica juncea*) Hořčice indická

Transgenní oleje

Donory genů pro neobvyklé desaturasy a elongasy

(např. Δ -15 desaturasa (ω -3 desaturasa), Δ -8 desaturasa, Δ -12 desaturasa .....

- Měsíček lékařský (*Calendula officinalis* L.)

- *Pythium irregulare* - rostlinný patogen – tropický (cizopasník – tabák, lekníny .....
- *Mortierella* spp. – půdní plíseň
- *Thraustochytrium* spp.
- .....

Transgenní oleje

Příklad změny složení MK tabáku a lnu po genové manipulaci

FA %	Tabák		Len	
	klasik	GMO	klasik	GMO
SFA	12	13	9	9
MUFA	12	11	31	24
Ln	75	44	11	6
GLA	-	29	-	17
ALA	1	1	49	30
Stn	-	-	-	11
DGLA	-	2	-	1
Arn	-	2	-	1
EPA (n-3)	-	-	-	2

Děkuji za pozornost

